

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
проректора з науково-педагогічної роботи
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка
Луценко Григорія Васильовича,
на дисертацію Прокопенко Альони Олександрівни
«Теоретико-методологічні засади педагогічної концепції освіти
майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04- теорія і методика професійної освіти**

Актуальність теми дослідження. Сучасні реалії функціонування закладів вищої освіти зумовили здійснення комплексного дослідження щодо теоретико-методологічних засад педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти. Саме цей аспект організації освітнього процесу потребує детального вивчення проблеми розробки педагогічної концепції освіти майбутніх учителів, зміни їх професійної свідомості у необхідності переосмислення стратегій та засвоєнні нових ціннісних орієнтирів фахової діяльності, адже, на сьогодні, підготовка майбутніх педагогів, переважно, відбувається у цифровому середовищі, що характеризується нелінійністю, невривноваженістю та відкритістю.

Прокопенко А.О. виявила і сформулювала глобальну суперечність між зростаючими вимогами світової спільноти до освітньої галузі в умовах діджиталізації суспільства та реформуванням вітчизняної системи вищої освіти й п'ять часткових суперечностей, на вирішення яких спрямована дисертаційна робота. Авторка наголошує, що підвищення якості освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації можливо здійснити за умови розробки та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти педагогічної концепції досліджуваного феномену за відповідними концептами.

Отже, дисертаційна робота Альони Олександрівни Прокопенко є актуальною з позицій наукової затребуваності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації Прокопенко А.О. з належною науковою аргументацією визначено мету,

завдання, предмет та об'єкт дослідження, детально викладено теоретичні положення, що становлять методологічну основу дослідницької роботи.

Не викликає сумніву наукова новизна та практична значущість дисертації. Позитивно оцінюючи практичний аспект цього дослідження, вкажемо на здатність дисертантки бачити сучасні потреби професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням реальних умов сьогодення.

Докторську дисертацію виконано згідно з найважливішими напрямками розвитку педагогічних досліджень в Україні, зокрема, комплексної теми кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради «Реалізація системи фахової підготовки в інноваційному освітньому середовищі вищого педагогічного навчального закладу» (державний реєстраційний номер № 0117V007459). Тему дослідження затверджено рішенням Ученої ради Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 3 від 28.10.2022 р.).

Дисертаційна робота має чітку структуру, розділи є завершеними та взаємопов'язаними, містять висновки, які відповідають їх змісту. Слушно визначені провідна концептуальна ідея дослідження, розкриті методологічний, теоретичний та технологічний концепти дослідження.

У першому розділі дисертації авторкою з'ясовано проблеми едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти (с. 50-66 дис.), які притаманні не лише вітчизняному, а й міжнародному освітньому простору, такі як: пріоритет матеріального забезпечення особистості здобувачів освіти над духовно-ціннісним розвитком (глобальна культуро-духовна криза) (с. 52-53 дис.); надмірна залежність від глобальної Інтернет-мережі в їх професійній діяльності (с. 53-54 дис.); необхідність розробки й обґрунтування уніфікованого фрейму педагогічної концепції окремого фундаментального досліджуваного феномену різних напрямів підготовки освітян та педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти (с. 55-60 дис.), які у ході дослідження були вирішені.

Окремої уваги заслуговує розроблене Прокопенко А.О. розмежування понять дослідження на: загальнонаукові – «концепція» (с. 67-69 дис.), «педагогічна концепція» (с. 69-71 дис.), «педагогічна система» (с. 71-72 дис.), «едукація» (с. 73-75 дис.); конкретнонаукові – «тьютор» (с. 77-78 дис.), «коуч» (с. 78-79 дис.), «едвайзер» (с. 79-80 дис.), «фасилітатор» (с. 80-81 дис.), «неформальна освіта» та «інформальна освіта» (с. 84-86 дис.), «курикулум» (с. 82-84 дис.); спеціальні – «діджиталізація» (с. 87-89 дис.), «цифрова освіта» (89-91 дис.), «діджиталізації освіти» (с. 91 дис.) і надання їх

змістової характеристики, що дозволяє комплексно та всебічно вирішити поставлені завдання у роботі.

Науковий інтерес викликає те, що дослідження процесу розробки педагогічної концепції едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти дослідниця здійснювала ґрунтуючись на загальну чотирьохрівневу методологію: перший рівень – фундаментальний (філософський) – рівень методології наукового пізнання, що слугує методологічним базисом для здійснення подальших досліджень і розробок нових теорій, обґрунтування загальнонаукових, конкретнонаукових та технологічних підходів, фундаментальних ідей філософії (філософських категорій, законів, принципів тощо); другий рівень – загальнонауковий – визначення методологічних підходів та методів для розробки педагогічної концепції едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти; третій рівень – конкретнонауковий – обґрунтування авторської концептуальної моделі системи едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти, що складається з методологічно-цільового, структурно-функціонального, організаційно-управлінського, професійно-зорієнтованого, діагностико-результативного компонентів і ґрунтується на конкретно-наукових підходах, методах; четвертий рівень – технологічний – розробка спеціальних методик підвищення ефективності едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти (с. 94-117 дис.).

У другому розділі Прокопенко А.О. схарактеризовано процеси діджиталізації освіти в теорії та практиці професійної освіти, авторка зазначає, що нині у системі освіти загалом та вищої зокрема відчуваються суттєві зміни у розвитку: перехід від інформатизації як «процесу забезпечення» сфери освіти методологією та практикою розробки й ефективного впровадження сучасних засобів ІКТ, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних, виховних тощо цілей освітнього процесу до діджиталізації освіти – «масштабного процесу запровадження, інтеграції і використання цифрових технологій, оцифрованої інформації з метою формування сучасного освітнього інформаційного середовища і розширення можливостей комунікації, процесів набуття й оновлення знань, обміну інформацією, ідеями і досвідом між науково-педагогічними, педагогічними, науковими працівниками, стейкхолдерами тощо та здобувачами освіти» (с. 120-148 дис.); створення нового освітнього продукту в цифровій формі з новими можливостями, що наразі, безсумнівно, є вельми актуальним і дозволить підвищити якість едукції МУ в умовах діджиталізації освіти загалом та цифрового навчання зокрема.

Схвальної оцінки заслуговує той факт, що дисертантка у процесі обґрунтування фрейму педагогічної концепції окремого фундаментального досліджуваного феномену спиралася на загальнонаукові методи: індукції та узагальнення (здійснено порівняння та інтегрування схожих ознак локальних концептів, що дозволило обґрунтувати загальну структуру педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти); дедукції (схарактеризовано кожний із концептів фрейму (настановчий, управлінський, системний, утилітарний), що розробляється, на підставі розуміння загальної характеристики відповідної педагогічної концепції); формалізації (обрані концепти структуровані в єдину цілісну педагогічну концепцію окремого фундаментального досліджуваного феномену); адаптації (застосовано модифікацію (використання окремих концептів, ідей, теоретико-методологічних положень тощо) сучасних педагогічних концепцій до розробки затребуваної концепції); запозичення (використано інноваційні ідеї, педагогічні нововведення (технології, методики, форми та засоби) новаторів сучасної педагогіки у процесі формування власної концепції); аналогії (проведено аналогію щодо подібності основних ознак концептів існуючих педагогічних концепцій); концептуального абстрагування (виокремлено найбільш значущі стратегічні альтернативи та обрано оптимальний варіант серед них, не враховуючи при цьому менш значущі характеристики досліджуваного феномену); моделювання (доведено доцільність розробки авторської теоретичної моделі /блок схеми/системи досліджуваного феномену) (с.167-169 дис.).

На підставі розробленого уніфікованого фрейму педагогічної концепції окремого фундаментального досліджуваного феномену, Прокопенко А.О. було розроблено фрейм педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти з відповідними концептами та їх змістовим наповненням, а саме: настановчим, управлінським, системним та утилітарним.

Заслуговує на увагу розроблений дисертанткою фрейм ієрархії цілей загальної стратегічної мети педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти, при розробці якого було враховано сучасне соціальне замовлення суспільства; цілі, що визначені у наявних чинних державних педагогічних концепціях та теоретико-практичних концепціях представлених у фундаментальних наукових працях вітчизняних учених; міжнародний досвід у системі вищої освіти з метою вибірки інновацій, що сприятимуть найефективнішому досягненню бажаної стратегічної мети.

У ході дослідження авторкою з'ясовано, що освіта майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти буде ефективною, якщо відбувається: процес професійного становлення майбутнього учителя через

взаємодію між усіма суб'єктами освітнього процесу в аудиторній, поза аудиторній, науково-дослідній, самостійній роботах та спирається на загальнонаукові і конкретно наукові методологічні підходи (с. 181-182 дис.); науково обґрунтоване управління цим процесом (едукативний генезис становлення особистості майбутнього вчителя) (с.182-183 дис.); інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти (с. 183-185 дис.); відбувається детермінація едукативності для професійного становлення МУ (с. 185-186 дис.); на підставі всеосяжного поєднання інноваційних технологій, методів, форм, засобів навчання, виховання, розвитку майбутніх учителів (як під час очного та онлайн навчання) (с.186-187 дис.) тощо. Виявлені закономірності узгоджуються із концептами уніфікованого фрейму досліджуваного феномену та фрейму педагогічної концепції едукативності МУ в умовах діджиталізації освіти.

У третьому розділі дисертанткою розроблено концептуальну модель системи едукативності майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти використовуючи як підґрунтя схарактеризовані загальнонаукові (системний, синергетичний, стратегічний, аксіологічний) та конкретнонаукові методологічні підходи (компетентнісний, фреймовий, діяльнісний, особистісно-зорієнтований). Досить інноваційним, на наш погляд є представлення компонентів даної концептуальної моделі системи окремими фреймами субмоделей, що дозволяє комплексно розглянути проблему едукативності майбутніх учителів.

Дисертанткою детально проаналізовано Стандарти вищої освіти та освітньо-професійні програми (ОПП) підготовки майбутніх учителів та виокремлено складові їх професійної підготовки, а саме: перша складова – загальні компетентності: 1) обов'язкові – інваріантні для всіх МУ; 2) компетентності, що доповнюються із інших загальних компетентностей у відповідності до спеціальності – варіативні для всіх МУ; друга складова – фахові, що розкривають специфіку педагогічної діяльності та є інваріантними для всіх МУ. Ця складова є універсальною для здобувачів освіти педагогічних ЗВО; змістовне наповнення освітніх компонентів даної складової схарактеризовано в стандартах вищої освіти (при наявності) або ОПП; третя складова – предметні (спеціальні), що включають формування у МУ компетентностей, пов'язаних із реалізацією особистісних здібностей, майбутніх професійних планів тощо та є, як інваріантними, так і варіативними для всіх МУ, відповідно до ОПП (с.229-237 дис.).

Визначений критеріальний апарат дослідження представлений когнітивним (с. 251-252 дис.), виховним (с. 252-254 дис.), праксеологічним (с.255-256 дис.), процесно-результативним (с. 255-256 дис.)

критеріями та відповідними показниками й рівнями (с.257-263 дис.) дозволив комплексно проаналізувати рівень прояву едукації МУ в умовах діджиталізації освіти.

У четвертому розділі роботи (с. 271-359 дис.) представлено експериментальну перевірку розробленої педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти.

Під час формувального етапу експерименту встановлювалася правомірність, дієвість та ефективність розробленої педагогічної концепції за відповідними концептами. Для забезпечення ефективності даної концепції Прокопенко А.О. було скориговано зміст усіх ланок професійно-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти (навчальної, виховної, самоосвітньої та управлінської складової) згідно мети й завдань дослідження.

Упровадження розробленої педагогічної концепції та концептуальної моделі системи досліджуваного феномену позитивно вплинуло на організацію та результативність освітнього процесу у ЗВО, що приймали участь у експерименті, про що свідчить позитивна динаміка всіх показників.

Авторські опитувальники діагностики едукації МУ в умовах діджиталізації освіти представлені в тексті дисертації та додатках, свідчать про теоретичну й практичну обізнаність автора. Викладення матеріалу доповнюється цікавими та ґрунтовними додатками. Позитивною рисою дослідження є детальне викладення ходу й результатів дослідно-експериментальної перевірки розробленої педагогічної концепції едукації МУ в умовах діджиталізації освіти.

Загальна достовірність результатів наукового дослідження дисертантки забезпечена відповідністю обґрунтованих положень сучасним досягненням теорії і практики професійної освіти, застосуванням комплексу методів дослідження, який є необхідним і достатнім, а також адекватним меті і завданням дослідження.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Результати аналізу змісту дисертації Прокопенко А.О. свідчать про її концептуальність, доказовість і перспективність, про наявність наукової новизни і теоретичного значення у висунутих на захист положеннях та одержаних результатах дослідження, які подано в дисертації та рефераті.

Доказовість результатів дослідження підтверджується достатньою кількістю статистичної інформації, проведенням власних досліджень здобувача, адекватністю педагогічної концепції потребам освітньої практики, а також впровадженням результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти: Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/179 від 09.06.2022 р.);

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 945 від 20.06.2022 р.); Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/90 від 21.06.2022 р.); Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 469/01 від 21.06.2022 р.); Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-221/3 від 14.06.2022 р.); навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (довідка № 20-05/902 від 16.06.2022 р.).

Зазначена географія впровадження підтверджує затребуваність практикою й достатній рівень наукової новизни результатів, а, отже, і їх вплив на існуючі теорії професійної освіти та управління освітою.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено: педагогічну концепцію едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти, що спрямована на інтегроване вирішення порушеної проблеми професійної підготовки фахівців через реалізацію чотирьох концептів її фрейму – настановчого, управлінського, системного та утилітарного; модель системи едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти (методологічно-цільовий (соціальне замовлення, ціль, завдання, зміст, методологічні підходи, закономірності та принципи), організаційно-управлінський (напрями, етапи, адміністративні методи управління цим процесом), структурно-функціональний (суб'єкт, об'єкт, функції), професійно-зорієнтований (ціль професійної підготовки майбутніх учителів, загальні, фахові, предметні компетентності, методи, форми, засоби) та діагностико-результативний компоненти (критерії, показники та рівні едукції майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти, діагностичний інструментарій та очікуваний результат); критеріальний апарат наукової розвідки (критерії (когнітивний, виховний, праксеологічний, процесно-результативний), показники та рівні); визначено ключові поняття дослідження; виявлені сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах діджиталізації освіти;

– *уточнено* зміст базових понять дослідження («концепція», «педагогічна концепція», «едукція», «курукулум», «діджиталізація», «діджиталізація освіти»); сутність діджиталізації освіти як масового процесу запровадження, інтеграції і використання цифрових технологій, оцифрованої інформації з метою формування сучасного освітнього інформаційного середовища і розширення можливостей комунікації між суб'єктами освітньої

діяльності; організаційно-педагогічні умови едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти;

– *удосконалено* теоретико-методологічний базис щодо розв'язання проблеми едукації й управління нею та діагностичний інструментарій (анкети, опитувальники, тести тощо) для визначення динаміки прояву досліджуваного феномену; зміст, форми, методи й засоби едукації майбутніх учителів у процесі професійної підготовки в умовах діджиталізації освіти шляхом розробки відповідного електронного навчально-методичного комплексу;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні основи професійної підготовки майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти; загальні наукові уявлення щодо сутності едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти та методології наукового дослідження.

Суттєва ознака теоретичного значення одержаних результатів Прокопенко А.О. – їх перспективність, пов'язана з реальними можливостями забезпечення позитивної динаміки рівня підготовки майбутніх педагогів. Одержані наукові результати відкривають можливості для визначення нових напрямів для прикладних досліджень на засадах інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, адекватних сучасному етапу розвитку професійної підготовки.

Результати представленої до захисту дисертаційної роботи отримали належну апробацію та відображені у 45 наукових працях: основні положення дослідження висвітлювалися у виступах автора на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях.

Текст дисертації ідентичний змісту реферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту. Аналіз запропонованої до захисту дисертації, реферату, публікацій Альони Олександрівни засвідчив, що поставлені у дослідженні завдання виконано на належному рівні.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час вивчення матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій автора не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності, а саме академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Таким чином, дисертаційна робота Прокопенко Альони Олександрівни визначається самостійною оригінальною працею та не містить порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому представлена до захисту дисертація є логічним, завершеним, виконаним на належному теоретичному і методологічному рівнях

дослідженням. Водночас, відзначимо дискусійні питання та окремі побажання.

1. Спірним на наш погляд, є логіка представлення у підрозділі 1.1. «Едукація майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти як проблема професійної підготовки» опитування суб'єктів освітнього процесу.

2. Представлена на опонування робота є за своєю суттю інноваційною та містить аналіз значної кількості понять, які розкривають різні аспекти едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти. На нашу думку, практичному значенню роботи сприяло б створення окремого глосарію понять дослідження, який варто було б помістити в Додатках.

3. У дисертації обґрунтовано доцільність використання загальнонаукових (системний, синергетичний, стратегічний, аксіологічний) та конкретнонаукових (компетентнісному, фреймовому, діяльнісному, особистісно-зорієнтованому) методологічних підходів дослідження, проте відсутній технологічний підхід, відповідно до якого розроблявся фрейм педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти.

4. Логічним, на нашу думку було б виокремлення в тексті дисертації компетентностей, які здобули респонденти у процесі експериментальної перевірки моделі системи едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти.

5. На наш погляд, у дисертаційній роботі представлено занадто стислий виклад тих положень дослідження, що можуть зацікавити науково-педагогічних працівників ЗВО із огляду на реалізацію запропонованої авторкою педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти із застосуванням інтерактивних форм навчання.

6. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру. Не вважаємо за потрібне їх коментувати, оскільки завдання опонента полягає у ґрунтовному аналізі наукової суті проблеми дослідження.

Вищезначені міркування й побажання не є принциповими, вони носять лише пропозиційно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційна робота є завершеною, цілісною самостійно виконаною фундаментальною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення та обґрунтовані висновки.

Дисертаційна робота Прокопенко Альони Олександрівни «Теоретико-методологічні засади педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти» є самостійною завершеною науковою працею, яка за змістом, рівнем новизни й практичним значенням одержаних

результатів відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій згідно пп.7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка – Прокопенко Альона Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Глухівського національного педагогічного
університету імені О.Довженка

Григорій ЛУЦЕНКО